

УДК 792.2(477.6)"190/192"

ДЕМІДКО ОЛЬГА,

*аспірантка кафедри культурології та інформаційної діяльності,
Маріупольський державний університет*

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО ЖИТТЯ МАРІУПОЛЯ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті досліджено розвиток театрального життя Маріуполя на початку ХХ ст., розглянуто репертуар, внесок гастрольних труп та розвиток благодійної діяльності театральних працівників. Проаналізовано особливості державної політики в галузі театральної справи в часи громадянської війни (1917-1920-ті рр.) та в перші роки радянської влади.

Ключові слова: театральне життя; Маріуполь; репертуар; гастролі; аматори; політика.

Постановка проблеми. В останні десятиліття неабиякого значення набули об'єктивні підходи та поглиблений інтерес до питань національного відродження та наукового переосмислення певних історично обумовлених особливостей культурного поступу в Україні. Зокрема, переоцінка театрального мистецтва, його місця й ролі в культурно-духовному розвитку окремого регіону дає можливість найбільш повно виявити світоглядні орієнтації суспільної свідомості. Маріуполь вирізняється своєю театральною культурою, вивчення якої видається актуальним сьогодні, оскільки сприяє формуванню більш повної картини історико-культурного життя України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Деякі аспекти діяльності театральних закладів Маріуполя в указаний період знайшли своє відображення в працях О. Петрова [13], Л. Чуприк [16], Л. Яруцького [17]. Загальні особливості розвитку театральної культури України на початку ХХ ст., театральні стилі, специфіку взаємодії державної політики та театральної справи розглянуто в дослідженнях науковців Г. Веселовської [1], І. Романько [14], М. Семчишина [15]. Проте у вітчизняній науці вказаній проблемі до цього часу не приділено належної уваги. Брак спеціального історичного дослідження та об'єктивного наукового вивчення теми обумовлює актуальність представленої статті.

Мета статті - дослідити особливості театрального життя Маріуполя на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст. підвищилося ідейне й просвітницьке значення сцени провінційних театрів. Театральна сцена була не тільки центром громадського життя міст Північного Приазов'я, але й своєрідним клубом, де зустрічалися мешканці міст незалежно від різниці в соціальній приналежності. Театр виступав як засіб спілкування з героями п'єс, улюбленими акторами, зі знайомими і незнайомими відвідувачами. Разом із тим, театральні заклади виконували освітню функцію часом більш ефективно, аніж бібліотеки та лекції. У Маріуполі вистави йшли на кількох сценах. Новий господар Концертного залу І. Уваров називав свій театр "Ренесанс", "Гротеск", "Прогрес", але для всіх маріупольців він зберігав свою першу назву і залишався "Зимовим". Якщо в театрі І. Уварова завжди виступала російська трупа, то в театрі братів Яковенків - українська [17, с. 274]. У місті працював театр "Солей", де виступала переважно єврейська опереткова трупа.

Драматичні вистави, концерти оперних співаків влаштовувалися в концертному залі готелю "Континенталь", у Народному домі при заводі "Нікополь", у залі Маріупольського громадського зібрання [2, с. 128]. Водночас театральні вистави успішно проходили на сценах кінематографічних театрів "Гігант" і "Колізей". Функціонування в Маріуполі декількох театральних сцен створювало умови для формування театральних сезонів, приїзду гастролерів, а також розвитку місцевих аматорських колективів.

Становище театру в Маріуполі багато в чому визначалося політикою міської адміністрації. Так, навесні 1904 року міська дума Маріуполя орендувала в І. Уварова Зимовий театр на 6 років. Власник театру отримував від міста щорічно 2 тис. руб. орендної плати, але повинен був перебудувати й поліпшити концертний зал. Улітку І. Уваров міг користуватися театром на свій розсуд, а взимку ним розпоряджалося місто. Була створена спеціальна театральна комісія, що укладала угоди з театральними колективами, театр здавали їм безкоштовно [17, с. 223]. Це притягувало в Маріуполь чимало цікавих театральних труп, мешканці міста могли ознайомитися з різноманітними театральними об'єднаннями, у яких брали участь талановиті українські, російські та іноземні актори.

У травні 1906 р. Маріуполь відвідали з оперним турне відомі артисти імператорських театрів Н. Єрмоленко-Южина і Д. Южин. Видатний співак Д. Южин дитинство провів у Маріуполі, тому не міг не виступити в рідному місті. Маріупольці отримали задоволення від талановитої гри свого земляка. Обізнана на театральному мистецтві маріупольська публіка високо оцінила й феноменально красивий голос Н. Єрмоленко-Южиної - драматичне сопрано, яким вона бездоганно володіла. Вистави російською мовою "Тура", "Фауст", "Євгеній Онегін", "Вертер", "Пікова дама" принесли нечуваний раніше прибуток - понад дві тисячі рублів. Театр сповна відчув, що таке аншлаґ і бурхливі овації. Приїзд солістів Большого театру в Маріуполь був сенсацією і незабутньою подією в культурному житті міста. Важливою особливістю вокального дуету Южиних було те, що Д. Южин був не тільки обдарованим і високопрофесійним співаком, але й прекрасним організатором театральної справи, мав навіть власну антрепризу. "Художня опера Д. Южина" приїздила до Маріуполя в 1911 та 1914 роках і виступала в місті з великим успіхом [2, с. 128].

29 грудня 1906 р. на сцені театру І. Уварова вперше виступила трупа російських драматичних артистів під дирекцією Я. Ліхтера з комедією "Кар'єра Наблюцького" В. Баратинського. Після вистави хор спільно з оркестром під орудою М. Свердлова представили великий різнохарактерний дивертисмент [11].

Упродовж 1900-1910-х рр. в одному культурному просторі в театральній практиці України співіснували й конкурували між собою традиційне мистецтво, аполотетами якого виступали ідеологи народництва, модерністські течії та ранній авангард - футуризм [1, с. 159]. Однак маріупольська публіка не була підготовлена до сприйняття новаторських п'єс. 1 травня 1908 р. дирекція та режисур В. Мейерхольда і Р. Унгерна вперше представила в Маріуполі останню новинку сучасної літератури відомого автора К. Гамсуна "Біля царських врат". Гастролі В. Мейерхольда тривали впродовж п'яти днів, але їх ніяк не можна було назвати касовими. У репертуарі трупи були класичні п'єси Г. Ібсена, К. Гамсуна, Г. Гауптмана. Рецензент під псевдонімом Бета зазначав, що гастролі Товариства нової драми, безсумнівно, стали видатним явищем в анналах театрального життя приазовського міста, внесли свіжий струмінь, відмовившись від старих форм виконання, позаяк мали за мету зобразити життя таким, як воно є. Але, "на жаль, наша публіка не зуміла оцінити на повну силу дорожньої декорації, суворо витриману стабільність гри, і вистави не показали того рівня відвідуваності їх публікою, на який вони, без сумніву, заслуговували" [3, с. 3].

Улітку 1908 р. антрепренер М. Кононенко запросив М. Кропивницького приїхати в Маріуполь. Марко Лукич дав свою згоду. У міській газеті "Маріупольская жизнь" повідомлялося, що М. Кропивницький приїздить на гастролі і що він виступить в ролі Виборного ("Наталка Полтавка"), Карася ("Запорожець за Дунаєм"), а у виставі "Доки сонце зійде - роса очі виїсть" зіграє одразу дві ролі - колишнього селянина-кріпака Максима Хвортуні й поміщика Воронова. Вистави мали проходити у приміщенні театру братів Яковенків, і всі квитки були негайно розкуплені. Неперевершений майстер сцени цілковито виправдав очікування публіки, яка постійно щиро нагороджувала гру М. Кропивницького бурхливими оплесками, що переходили в овації. Вистави пройшли при переповнених залах [17, с. 205]. Через репертуар "батько української сцени" показував глядачеві реалістичну правду дійсності, розкривав соціальні вади і протиріччя тогочасного життя, чим завоював у Маріуполі безліч прихильників.

Показово, що згідно з публікаціями на сторінках періодичної преси на початку ХХ ст., відвідування театру заохочувалося: зокрема, 15 жовтня 1911 р. маріупольськими аматорами драматичного мистецтва була представлена вистава "Журба", драма на п'ять дій, автором якої був І. Шпажинський. У зв'язку з тим, що вистава йшла у службовому приміщенні зборів маріупольського порту, до якого діставатися було доволі незручно, організатори вистави замовили спеціальний поїзд з міста в порт для міських відвідувачів. Проїзд поїздом був безкоштовний [4, с. 3].

Варто підкреслити, що значну роль у культурному і громадському житті регіону відігравали аматорські колективи. Активістами й ініціаторами виступали зазвичай представники інтелігенції, які, маючи освіту й певну культурну підготовку, намагалися ставити життєво значущі п'єси. Серед таких аматорських театрів були й благодійні, котрі створювалися інтелектуальною елітою заради прагнення зблизитися з народом, а також з

метою моральної підтримки й просвітництва в середовищі нижчих, тобто простих верств населення. Вартість квитків у них була набагато нижча, ніж у професійних театрах, що сприяло залученню до театральної культури широких мас населення. Зокрема, 16 листопада 1911 р. в театрі І. Уварова відбулась благодійна вистава за п'єсою А. Чехова "Дядя Ваня". Зібрані кошти передали Товариству піклування про дітей [5, с. 3]. А 19 листопада 1911 р. в цьому ж театрі показували іншу виставу, збір із якої було надіслано на користь талмуд-тори - початкової школи для єврейських дітей, переважно незможних батьків. Було поставлено 2 п'єси: "Столичне повітря" - комедія на чотири дії та "Поцілунок - перший і останній" - етюд в одній дії [6, с. 3]. Благодійна діяльність театральних працівників була спрямована переважно на допомогу хворим та бідним, а з початком Першої світової війни всі пожертви, зібрані під час вистав, неодмінно йшли на користь постраждалих у результаті воєнних дій. Участь у благодійних виставах брали як аматори, так і професіонали.

Заїжджі трупи мандрівних театрів почали з'являтися в регіоні дедалі частіше. Несподіванкою для маріупольців стали гастролі алжирської актриси Галімі у квітні 1912 р. Вона виконала кілька вокальних номерів, причому своїм унікальним голосом імітувала гру на флейті окаріна. Виконавиця дуже майстерно представила бездоганну імітацію інструментальної музики. Проте публіці найбільше сподобалися виконані чарівною Галімою танці, особливо національний алжирський танець, у якому актриса продемонструвала вельми своєрідну граціозність і пластику. Виступ пані Галімі вразив театральних глядачів міста своєю оригінальністю [7, с. 3].

У грудні 1912 р. маріупольці в театрі І. Уварова щиро вітали трупу імператорського театру з Токіо, який привіз виставу "Прислуга Отаке". Особливо вразила своєю грою японська актриса Ганако [8, с. 3]. Гастрольні тури все частіше радували шанувальників Мельпомени в Приазов'ї і в кінці 1912 р. італійська трупа Гонсалеца в театрі І. Уварова познайомила маріупольців з класичним оперним репертуаром [9, с. 3].

Гастрольне життя Маріуполя рясніло афішами, у яких анонсувалося прибуття в місто "трупи російської драми і комедії дирекції Є. Махоткіна", "української трупи під управлінням Л. Сабініна", "Харківської фарсово-опереткової трупи дирекції Б. Бродерова" та інших [2, с. 128].

Улітку 1913 р. відбулися гастролі Н. Гондатті та М. Дальського. Для своїх гастролей у Маріуполі Н. Гондатті обрала три кращих п'єси зі свого репертуару. Найбільше вразила гра акторки у відомій п'єсі Г. Зудермана "Серед квітів", де вона постала в образі головної героїні Теї. Із серпня у драмі А. Стріндберга "Батько" виступив російський актор М. Дальський. Маріупольський рецензент Бета зазначав, що "прекрасне, багате нюансами художнє виконання головної ролі М. Дальським було поціноване глядачами, вони з ентузіазмом аплодували гастролеру. Таке художнє виконання рідко доводиться нам бачити тут, у провінції" [16, с. 10].

Незважаючи на постійне поширення й удосконалення сценічного мистецтва, кінематограф поступово витісняв театр. У періодиці все частіше зустрічаються афіші з кінематографічними картинками і все менше оголошень про театральні вистави. До того ж і Перша світова війна завдала великої шкоди подальшому розвитку театральної справи. Зменшилася кількість мандрівних і гастрольюючих театрів, майже припинили свою діяльність і місцеві аматорські драматичні гуртки.

Національно-визвольна боротьба українського народу, починаючи з 1917 р., суттєво посприяла розвитку театрального мистецтва, зокрема було ліквідовано існуючі в Російській імперії дискримінаційні національні обмеження. У репертуар театральних труп, що діяли при місцевих "Просвітах", почала входити українська драматургія, антична класика, твори світової драматургії. Вистави здійснювались українською мовою. Так, 21 травня 1917 р. в театрі братів Яковенків відбулася постановка театральної секції мариупольської всеукраїнської організації "Просвіта" - йшла драма О. Кобилянської "Дай серцю волю - заведе в неволю", що збирала переповнений зал [12, с. 3].

У 1917-1920-х рр. театральне життя в місті протікало нерівно і тривало в надзвичайно складних умовах, тому набуло нерегулярного характеру. Проте бурхливі політичні події 1917 р. і подальша громадянська війна не змінили вектор розвитку театральної справи в Північному Приазов'ї, хоча внесли нові риси в репертуар акторських колективів, стимулювали розвиток самодіяльних драматичних гуртків, сприяли залученню в театр робітників і дрібних службовців і як глядачів, і як учасників-виконавців. Політичні режими, що склалися в кожному місті, висували свої вимоги до театру, значно впливаючи на творчість акторів.

Пізніше, у 1918 р., у Маріуполі було відкрито театр в Олександрівському парку, де працювали переважно приїжджі колективи. Деякі з них, як, наприклад, трупа В. Барського, виступали в Маріуполі майже щороку. У репертуар цієї трупи входили класичні твори В. Шекспіра, Ф. Шиллера, М. Лермонтова, комедії ("Поташ і Перламутр"), водевілі, драми ("Нове життя", "Ланцюги", "Розбійники", "Крила зв'язані") та п'єси історичної тематики.

Важливу подію у культурному житті регіону став гастрольний візит 24 жовтня 1918 р. видатних акторів німого кіно В. Холодної та О. Рунича [10, с. 1].

Слід наголосити, що виступи гастролерів - українських, російських та іноземних зірок сцени - сприяли популяризації та збагаченню театральної культури, перетворенню Маріуполя на культурний центр регіону. Поступово репертуар мариупольського театру змінюється й урізноманітнюється: починає переважати так званий легкий жанр: оперета, водевіль, музична комедія, мініатюра. Зникає з репертуару українська та російська класика. У пресі повідомлялось про зниження театральних смаків публіки, тягіння до розважальних жанрів. Але, незважаючи на загальнодержавні проблеми, театральне життя в регіоні залишилося жвавим. Так, коли в 1918 р. у Маріуполь приїжджає Товариство московських оперних артистів і афіші сповіщають про "Фауста", "Демона", "Травіату", "Кармен", "Євгенія Онегіна", вистави сприймалися з великим ажіотажем та успіхом [16, с. 8].

Театр братів Яковенків упродовж 1920 року незабаром переобладнали й назвали Новим театром. Тут виступав театр Єврейської музкомедії під керівництвом Я. Гузика та Український народний театр на чолі з Д. Гайдамакою [13, с. 65]. Головним режисером останнього був М. Орловський, диригентом - А. Олексієнко. У 1920 р. Українським народним театром була здійснена вистава "Назар Стодоля" за участю акторок Ю. Шостаківської та М. Гриценко.

В умовах утвердження радянської влади суспільство розвивалося в атмосфері нагляду й постійного пильного контролю громадської думки, суспільних настроїв та авторських позицій, наслідком чого стала тотальна ідеологізація, у тому числі й мистецтва. Цілеспрямовано

сприяючи розвитку театрального життя, держава при цьому намагалася якнайширше використовувати цей вид мистецтва для агітації та пропаганди. Згідно з наказом влади та постановою ВЦВК РСФРР "Про облік сценічних і театральних працівників" від 1920 р., що була поширена на Україну, артисти мали брати участь в агітаційних кампаніях, виставах на фронті, обслуговувати державні установи [14, с. 8].

Яскравим прикладом такого підходу до місії культурного впливу на маси слід уважати той факт, що в 1921 р. Зимовий театр Маріуполя перейменовують на театр ім. Леніна.

На щастя, до репертуару театральних колективів міста поступово поверталася українська, російська й зарубіжна класика, до якої складніше було підходити з цензурними претензіями.

У цілому роль театрального мистецтва в радянські часи значно зросла. Однак загальнодержавні компартиійні установки й вимоги, що торкнулися всіх сфер життя, не оминули і шляхетний театр, ставлення до якого ставало більш прагматичним. Тому й не дивно, що жоден з існуючих театрів Маріуполя не збагатився ані новими декораціями, ані реквізитом. Усе, що мали театральні заклади, застаріло, особливо стає помітним брак костюмів і гриму. Крім того, трагічним у житті мариупольського театру був холод у глядацьких залах: тільки деякі сміливці, справжні ентузіасти, ризикуючи своїм здоров'ям, могли грати в холодному, нетопленому приміщенні без пальто [2, с. 175]. Погіршення умов праці театральних працівників було пов'язано з тим, що у 20-ті рр. XX ст. театр опинився під повним офіційним контролем держави, яка не вважала за необхідне взяти на себе всі відповідні театральні витрати. Відсутність належної фінансової підтримки з боку урядових органів призвела до скрутного матеріального становища й невідворотного спаду театральної справи регіону.

Висновки

Таким чином, мистецтво Мельпомени на теренах Маріуполя на початку XX ст., попри труднощі, що виникали, розвивалося під впливом існуючих політичних режимів і відрізнялося існуванням професійних та аматорських колективів, широкою гастрольною діяльністю видатних майстрів сцени та різноманітним репертуаром. Виступи відомих гастролерів у Маріуполі посприяли вихованню в театральних працівників і глядачів регіону високих стандартів художнього сприйняття, що вплинуло на підвищення професіоналізму та збагачення репертуару. У зв'язку із загальнодержавними культуротворчими проблемами, соціокультурні умови, у яких працювали театральні заклади міста, значно погіршилися - у репертуарі театрів був затребуваний "легкий" жанр. І все-таки завдяки збереженню кращих зразків театральних традицій пріоритети в репертуарній політиці належали українській, російській та зарубіжній класиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовська Г. Модерний та авангардний театр в Україні першої третини XX ст. / Г. Веселовська // Нариси з історії театрального мистецтва України XX століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. - К. : Інтертехнологія, 2006. - С. 159-220.
2. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / [Божко Р. П., Були Т. Ю., Гашененко Н. Н. и др.]. - Мариуполь : Рената, 2008. - 428 с.
3. Мариупольская жизнь. - 1908. - 06 мая.

4. Мариупольская жизнь. - 1911. - 26 окт.
5. Мариупольская жизнь. - 1911. - 16 нояб.
6. Мариупольская жизнь. - 1911. - 30 нояб.
7. Мариупольская жизнь. - 1912. - 16 апр.
8. Мариупольская жизнь. - 1912. - 17 декаб.
9. Мариупольская жизнь. - 1912. - 29 декаб.
10. Мариупольский вестник. - 1918. - № 46 - 23 окт.
11. Мариупольский краеведческий музей. - МКМ - КП 4864 845-К. - Л. - 1-1 об.
12. Мариупольское слово. - 1917. - № 54. - 9 июня.
13. Петров О. О. Театральне життя Донеччини у 20-30-ті рр. ХХ ст. / О. О. Петров // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. - 2013. - Вип. 2. - С. 64-71.
14. Романько І. І. Розвиток театрального мистецтва України в 1917-1920 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 "Історія України" / І. І. Романько. - К., 1999. - 19 с.
15. Семчишин М. Тисяча років української культури / М. Семчишин. - К., 1993. - 550 с.
16. Чуприк Л. Н. Научная справка из истории Мариупольского театра / Л. Н. Чуприк // Архив Мариупольского краеведческого музея, ф. 345, од. зб. 25-26. - Мариуполь, 1998. - 28 с.
17. Яруцкий Л. Д. Мариупольская старина: Рассказы краеведа / Л. Д. Яруцкий. - М. : Советский писатель, 1991. - 432 с.

Демидко Ольга,

*аспирантка кафедри культурології та інформаційної діяльності,
Мариупольський державний університет*

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ТЕАТРАЛЬНОЙ ЖИЗНИ МАРИУПОЛЯ В НАЧАЛЕ ХХ в.

В статье исследовано развитие театральной жизни Мариуполя в начале ХХ в., рассмотрены репертуар, вклад гастролирующих трупп и развитие благотворительной деятельности театральных работников. Проанализированы особенности государственной политики в области театрального дела во времена гражданской войны (1917-1920-е гг.) и в первые годы советской власти.

Ключевые слова: театральная жизнь; Мариуполь; репертуар; гастроли; аматоры; политика.

Demidko Olga,

*Post-graduate student of the department of cultural studies and information activity,
Mariupol State University*

SPECIFICITY OF DEVELOPMENT OF THE THEATRICAL LIFE OF MARIUPOL IN THE BEGINNING OF XX c.

The article is dedicated to the development of theatrical art in Mariupol at the beginning of 20th century. The theatrical life of Mariupol has not been investigated yet as an original art phenomenon, and therefore, it demands for the detailed studying. There are the repertoire, the role of touring troupes and development of charitable activities of actors in the city described in the article as well. The information was collected from literature, newspapers and funds of local lore museums.

The study showed us the rising of ideological and educational value of the scene provincial theaters at the beginning of XX c. In Mariupol worked several theaters, which created conditions for the formation of theater seasons, touring groups' arrivals and also the base for the development of local amateur groups. Performances of guest performers - Ukrainian, Russian and foreign stars of theater scene contributed to the promotion and enrichment of theatrical culture, transforming Mariupol into the cultural centers of the region.

The author considers the features of the state policy in the sphere of theatrical art during the Civil War (1917-1920) and in the first years of Soviet government power. The Soviet government made a circle of attempts to use the theater in the business of agitation and propaganda as much as possible. In consequence with nationwide problems, the conditions which theater city institutions worked in, considerably got worsened because of the fact of the demand of entertaining genres in the repertoire of the theaters. Nevertheless, thanks to the safekeeping of the best examples of the theatrical traditions, the priorities in the repertoire policy were given to the Ukrainian, Russian and foreign classics.

In conclusion, it may be said also, that theater in Mariupol at the beginning of XX c., was developed, despite the complications that have been appeared under the influence of existing political regime and differed from others in the existence of various professional and amateur groups, wide touring guest activities of the prominent masters of the stage and diverse repertoire.

Key words: theatrical life; Mariupol; repertoire; tours; amateurs; politics.

REFERENCES

1. Veselovska H. (2006), *Modern and avant-garde theater in Ukraine the first third XX c.*, Essays on the history of theatrical art of Ukraine of the twentieth century, Institute of Contemporary Art Problems of the Academy of Arts of Ukraine, Intertechnology, Kyiv, pp. 159-220. (ukr).
2. Bozhko R., Buly T., Ganeshenko N. (Eds.). (2008), *Mariupol and its surroundings: a glance from XXI century*, Renata, Mariupol, 428 p. (rus).
3. *Mariupolskaya zhizn.* (1908), May 6. (rus).
4. *Mariupolskaya zhizn.* (1911), October 26. (rus).
5. *Mariupolskaya zhizn.* (1911), November 16. (rus).

6. *Mariupolskaya zhizn.* (1911), November 30. (rus).
7. *Mariupolskaya zhizn.* (1912), April 16. (rus).
8. *Mariupolskaya zhizn.* (1912), December 17. (rus).
9. *Mariupolskaya zhizn.* (1912), December 29. (rus).
10. *Mariupolskiy vestnik.* (1918), 46, October 23. (rus).
11. *The Mariupol Municipal Local Lore Museum*, MKM, KP 4864 845-K. (rus).
12. *Mariupolskoe slovo.* (1917). 54, June 9 (rus).
13. Petrov O. (2013), *The theater life of Donetsk region in the 20-30's. XX centuries*, Bulletin of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture, Issue 2, pp. 64-71. (ukr).
14. Romanko, I. (1999), *The development of theater art in Ukraine in 1917-1920.*: Extended abstract for obtaining scientific degree of candidate of historic sciences: 07.00.01. «History of Ukraine», Kyiv, 19 p. (ukr).
15. Semchyshyn M. (1993), *Thousand Years of Ukrainian Culture*, Kyiv, 550 p. (ukr).
16. Chuprik L. N. (1998), *Scientific reference from the history of the Mariupol Theater*, Archive of the Mariupol Local History Museum. F. 345. od. zb. 25-26, Mariupol, 28 p. (rus).
17. Yarutskiy L. (1991), *Mariupol old times: Stories of the local ethnographer*, Sovetskiy pisatel, Moscow, 432 p. (rus).

© Демідко Ольга

Надійшла до редакції 07.12.2017

УДК 94:392.3:316.423.2(477.7)"18/19"

КАЧАН ІЮЛІЯ,

аспірантка кафедри історії України,

Запорізький національний університет

ЕВОЛЮЦІЯ СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ кінець ХІХ - першої чверті ХХ ст.

На підставі вивчення судових справ, селянських щоденників, матеріалів періодики, статистичних даних та інших історичних джерел простежуються зміни в сімейних відносинах селян кінця ХІХ - першої чверті ХХ ст. Аналізуються прояви нетрадиційної шлюбно-сімейної поведінки членів родин: дошлюбні стосунки, незареєстровані шлюби, подружні зради, самовільні розлучення, сімейні протиріччя, позашлюбні діти, подвійні шлюби і т. ін. Простежується активізація протесту всередині селянських родин проти домашнього насилля. Роз'яснюється, що трансформація поглядів на шлюб та сім'ю зумовлювала пошук сільськими жителями Південної України альтернативних шляхів самореалізації.

Ключові слова: Південна Україна; модернізаційні процеси; селянська сім'я; шлюбно-сімейні відносини.

Постановка проблеми. У житті української селянської сім'ї наприкінці ХІХ - на початку ХХ століть відбуваються потужні процеси, які послідовно приховувалися тогочасним офіційним істеблішментом, а тому слабо відобразилися в офіційних документах. Реформи, зміни в законодавстві, зростання економічної мобільності, російсько-японська та Перша світова війни вплинули на всі сторони життя селян. Сім'я як своєрідний мікрокосм відображала зміни, що відбувались у суспільстві й сама по собі зазнавала трансформацій. Село пристосовувалося до модернізаційних зрушень, що стрімко проникали в усі куточки селянського буття. Надалі, після Жовтневого перевороту, компартійна влада розгорнула шокуючу перебудову суспільства відповідно до комуністичної ідеології, унаслідок чого модернізаційні

процеси зазнали нових викривлень, а життя для пересічного селянина поставило нові виклики. Селянська сім'я, як і весь соціум, стала заручником соціального експерименту.

В українській історіографічній традиції панував стереотип, що селянський світ - це територія суцільної рутини, що українське селянство стояло осторонь прогресу та будь-яких нововведень. Офіційна цензура виключала матеріали, які не відповідали уявленням про традиційну патріархальну сім'ю. Коли етнограф Херсонщини В. Ястребов надіслав до редакції "Київської старини" дослідження про дошлюбне спілкування молоді [1, с. 49], статтю опублікували в 1896 році, але при цьому вилучили фрагмент з інтимними подробицями сексуального життя молодих людей. Швидше за все, ре-